

NACIONALNA IDENTITETA V LUČI GLOBALIZACIJE, GLOKALIZACIJE IN TRANSKULTURACIJE**1

Povzetek. Članek zagovarja predpostavko, da je nacionalna identiteta tudi v današnjem času trdno zasidrana, a hkrati prilagodljiva kulturna vez, ki temelji na načelu vključevanja in izključevanja kot sredstva konstituiranja enotnih in trdnih entitet. Tako kot njena nosilka – nacionalna država – je tudi nacionalna identiteta pomemben dejavnik sodobnih procesov globalizacije, ki jim botrujeta neoliberalna doktrina svobodnega trga in z njo povezana nuja po spletnju glokalnih in transnacionalnih vezi. Posebna analitična pozornost je namenjena opažanju, da ti procesi spodkopavajo nacionalno identiteto kot edinstveno in homogeno narativo. O tem govorijo tudi koncepti transkulturacije, ki jih prispevek v smislu potrebe po redefiniciji nacionalne identitete, tudi slovenske, podrobneje analizira in predstavi.

Ključni pojmi: nacionalna identiteta, nacionalna država, globalizacija, glokalizacija, transkulturacija, »slovenstvo«

Uvod: Mi, državljani Evrope? ali Nacionalna identiteta v času globalizacije

Nacionalna identiteta, nacionalnost, nacionalizem so pojmi, za katere se je pokazalo, da jih je izjemno težko definirati, kaj šele analizirati. Oznaka »jezikovna džungla« (Rizman, 1991: 15) se v družbenih vedah najpogosteje in upravičeno nanaša prav na te pojme. Namen tega poglavja ni, da bi še dodatno prispevali k naboru številnih definicijskih značilnosti omenjenih pojmov, temveč bi prvenstveno radi pokazali, kaj je »srž« nacionalne identitete. Zakaj in kako je mogoče, da se nacionalna identiteta ves čas spreminja in da lahko vse bolj deluje in učinkuje kot gibalo ali »stroj«. Ponazorjeno

* Dr. Marija Jurić Pahor, znanstvena svetnica, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Slovenija.

** Izvirni znanstveni članek.

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P5-0409 »Razsežnosti slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja«, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

bo, da ta ugotovitev ne spremeni dejstva, da je še zmeraj treba skonstruirati »nacionalno identiteto«, ki je močnejša od vseh drugih identitet, in doseči, da nacionalna pripadnost prekriva in vključuje vse druge pripadnosti, vštevši evropsko, ki je danes šibkejša kot leta 1992, ko je bila v Maastrichtu uradno ustanovljena Evropska unija. V nadaljevanju bo poudarjeno, da ostaja nacionalna identiteta skupaj z njeno nosilko – nacionalno državo – pomemben dejavnik v procesih globalizacije, ki so tesno povezani s transnacionalnim in svetovnim razširjenjem neoliberalne kapitalistične ekonomije, na kar opozarjajo raziskave o »komercialnem nacionalizmu« in znotraj tega npr. nacionalna znamka Slovenije s povednim sporočilom – I feel sLOVENia.

Étienne Balibar v svoji knjigi *Mi, državljani Evrope?* (2007/2001: 44–45) predlaga dve tezi, da bi pojasnil pojav nacionalne identitete. Obe se nanašata na vprašanje meja. Prva teza pravi, da so meje med nacionalnimi državami v moderni dobi (te so videti meje *par excellence* in veljajo za vzore za vse druge) bistveni kraj zgodovinskosti in zgodovinenja identitet. Druga teza, komplementarna prvi, pa mejo označuje kot instrument imaginarnih »projekcij« nacionalne hegemonije (in hegemonije *nacionalnega*) v zgodovinski prostor institucij. Sem gre prišteti državljanstvo in nacionalnost, ki se konkretizirata tako, da se razdelita na niz drugih institucij in kolektivnih praks. Vzpostavljanje in/ali reproduciranje meja je torej nujni pogoj za združevanje določene populacije v okviru skupnih institucij, a tudi nujni pogoj zgodovinskega obstoja vsake nacije ali države-nacije in (nacionalne) identitete, ki je po Balibarju hkrati abstrakten, celo spekulativen pojem in neposredno doživljanje, ponotranjenje sistemskih, »objektivnih« procesov. Ponazoriti bi ga bilo mogoče z izrazom *turbo folk*, ki si ga je zamislil Rambo Amadeus (Antonije Pušič), en najvplivnejših akterjev postjugoslovanske glasbene scene. Njegova pesem s tem naslovom se začneja: »Folk je narod / turbo je sistem ubrizgavanja goriva / pod pritiskom u cilindar motora / sa unutrašnjim sagorijevanjem. // Turbo folk je gorenje naroda / svako pospiješivanje tog sagorijevanja / je turbo folk /.../ Nacionalizem je turbo folk /.../« (cit. v Kralj, 2008: 81).²

Nacionalizem, tako Benedict Anderson (2007/1991: 20–21), ni le politična tvorba, temveč prav tako kot nacionalnost ali zavest narodnosti tudi »kulturni artefakt« (iz lat. *ars*, znanje, spretnost + *facere*, izdelati) posebne vrste, ki veže nase močne občutke pripadnosti. Podobno Rudi Rizman (2003: 119) pravi, da je nacionalna identiteta »globoko in močno zasidrana kulturna vez, ki se ji človek le težko odreče«. Za zagotavljanje, potrjevanje in obnavljanje nacionalne identitete so potrebni simboli, miti in rituali, ki utrjujejo predstavo o kar se da dolgem in nepretrganem obstoju. Na delu je to, kar Anthony D. Smith (1986) imenuje *mythomoteur* (mitomotor). Le

---

² Celotno besedilo pesmi je dostopno prek <https://tekstovi.net/2,995,17646.html>, 14. 2. 2020.

z njegovo pomočjo lahko »zunanje meje« države, kot je v svojem nagovoru nemški naciji *Reden an die deutsche Nation* že leta 1808 postuliral Fichte, postanejo »notranje meje«. To po Balibarju (1992/1988: 117) pomeni, da morajo biti zunanje meje nenehno zamišljene kot projekcija in zaščita neke notranje kolektivne identitete, ki jo vsak nosi v sebi in ki mu omogoča, da državo prostorsko in časovno doživi kot kraj, ki ga je že od vedno naselejeval in kjer bo vedno »doma«. Po Smithu (1986: 57–58) ima *mythomoteur* pomembno vlogo pri oblikovanju in usmerjanju narodnega/nacionalnega gibanja. Njegovo bistvo je psihološka vez, ki združuje določeno ljudstvo in ga v podzavestnem prepričanju njegovih pripadnikov loči od vseh drugih. Stuart Hall (2017: 59) ugotavlja v navezavi na Rolanda Barthesa,³ da mit ne laže in nič ne priznava, temveč zastira, in sicer tako, da *naturalizira*. »[Mit] spreminja zgodovino v naravo. [...] Vse se dogaja tako, kot da bi podoba⁴ na naravni način izzvala pojem, kot da bi označevalec *utemeljil* označenca. [...] Mit je *ekscesivno* utemeljen govor« (Barthes v prav tam, poudarki v izv.). V tem smislu predpostavlja tudi Peter Štih (2005: 223), »da je zgodovina modernih evropskih narodov bolj skonstruirana kot rekonstruirana, bolj fiktivna (mitska) kot realna«.

Za proces, skozi katerega se družbe in ljudstva zgodovinsko ustvarjajo in oblikujejo v sistem držav-nacij, uvaja Balibar izraz »konstrukcija fiktivne etničnosti« (prav tam: 118–123). Z njim hoče povedati, da nobena nacija ni etnična »po naravi«, temveč zadobi naravni videz prek procesov »etnizacije« prebivalstva. Nacija se zdi utemeljena v skupnem »izvoru«, »koreninah«, izročilu, tradicijah, običajih. Obstoj nacionalne identitete pa se zdi odvisen od zaščite skupnih meja, meje pa so neučinkovite, če niso varovane. Pojav se še jasneje razkrije ob dojetju afektivne moči in potencialne povesnosti, ki jo implicira »popularizacija nacije« (Pušnik, 2011). Benedict Anderson je v pogovoru z Ericom Gowerjem (1996) poudaril, da tudi novi mediji niso nujna grožnja nacionalnemu zamišljanju skupnosti, ampak se lahko vključujejo vanj ter ga hkrati krepijo in modificirajo. Sabina Mihelj je to predpostavko v svoji monografiji *Media Nations* (2011) s številnimi študijami primerov iz tako raznolikih držav, kot so ZDA, Kitajska, Južnoafriška republika in Indija, potrdila in podkrepila.

Nacionalna (na lastno obstoječo ali potencialno nacionalno državo vezana) identiteta se zdi vsaj v evropskem ali zahodnem prostoru še vedno primarna identiteta človeka. Pomen, ki ga lahko zadobi identifikacija z nacijo in združitve v eno samo, prevladujočo – nacionalno – identiteto, je nespregleden. Na to opozarja skokovit porast nacionalnih držav od konca

³ Barthes (2015/1957) je bistveno razširil pojem mita. Ta ne pomeni le pripovedi o bogovih in junakih, temveč vse tiste nezavedne in kolektivne pomene v družbi, ki so izpeljivi iz semiotičnega procesa.

⁴ Barthes ima pred očmi fotografijo na platnici tednika *Paris Match* iz 50. let, na kateri je črnopolti vojak, oblečen v ameriško uniformo, ki salutira pred francosko trobojnico.

druge svetovne volje dalje, kar se zgovorno odraža v sestavi Organizacije združenih narodov (angl. United Nations, UN) s kratico OZN. Ta je v času njene ustanovitve leta 1945 štela 51 držav članic, leta 1972 že 132, do leta 1992 se je število njenih držav članic povečalo na 175, danes šteje OZN 193 držav članic; Slovenija se ji je pridružila leta 1992 (CRP-Infotec, 2019). Večina novih držav, ki se je priključila OZN, je nastala v obdobju dekolonizacije v Aziji in Afriki, manjši del po razpadu nekdanje Sovjetske zveze in nekdanje Jugoslavije. Nacionalni egoizmi »starih«, dominantnih držav pogosto izzivajo subnacionalizme znotraj lastnih meja, ki sanjajo, da bodo nekega dne postali »neodvisni« in/ali prerasli svoj podpoložaj. Ernest Gellner je prišel v svoji knjigi *Nationalism*, ki je izšla leta 1997, do sklepa, da ni nikakršnih znamenj zatona nacionalne države, ki ga že tako dolgo napovedujejo. Nasprotno, obdobje po hladni vojni kaže na vnovično krepitev nacionalnih identitet v Evropi. Če naj bi Evropska unija prvič v zgodovini ustvarila razmere, ki bi bile alternativa nacionalističnemu ekskluzivizmu nacionalnih držav, se je kmalu po uveljavitvi Maastrichtskega sporazuma (7. 2. 1992) izkazalo, »da transnacionalnim ambicijam in agendi evropskega projekta ni uspelo privabiti oziroma vzpodbuditi emocij in pripadnosti evropskih državljanov«, nacional/istič/na občutja so namreč »še kako ostajala živa in imuna na poskuse evropskih elit« (Mandelc, 2011: 67). To potrjujejo tudi javnomnenjske raziskave Evrobarometer, iz katerih izhaja, da je danes manj ljudi, ki ob nacionalni identiteti pripoznavajo tudi evropsko identiteto kot leta 1992, ob začetku formalne ustanovitve Evropske unije (Ciaglia et al., 2018: 870–4).

V družboslovnih interpretacijah globalizacije kot »sinonima za razširjanje v svet in kapitalizem« (Svetličič, 2004: 21) se pomen nacionalnih držav (in posledično nacionalnih identitet) različno obravnava. Del teoretikov/raziskovalcev je prepričan, da je zaradi prevlade svetovne ekonomije, transnacionalnih finančnih transakcij, vse bolj prostega pretoka dobrin, ljudi in kapitala ter (vsaj delnega) prenosa politične suverenosti z ravni nacionalne države na transnacionalne politične zveze, pomen nacionalnih držav v zatonu (gl. Pikalo, 2003: 122–125; Kralj, 2008: 25; Mayer in Knoblich, 2011: 30–1). Nasprotno pa drugi menijo, da se pomen nacionalnih držav krepi na obeh ključnih področjih, ekonomskem in političnem. Immanuel Wallerstein (2006/2004) je prepričan, da so države za akumulacijo kapitala in utrditev svetovnega trga ključnega pomena: največji kapitalski dobički se dosejajo samo na področju, kjer državni intervencionizem omogoča monopolne položaje na trgu. Podobno velja na političnem področju: bolj kot je država močna in bolj kot je njen birokratski aparat razvit, večja je njena zmožnost, da vsiljuje odločitve o transakcijah dobrin, kapitala in ljudi prek svojih meja. Antonio Negri in Michael Hardt (2005/2004: 67) menita, da je lahko v pomoč o nacionalni državi razmišljati »kot o izvršnem telesu, ki mu

je dodeljena vloga zagotavljanja blaginje kolektivnega kapitala«. S tega stališča je po njenem osnovna naloga neoliberalne države, kar pa velja za vse oblike kapitalistične države, da »usmerja kapitalistični razvoj v prid globalnega kapitala samega«. Tudi Saskia Sassen (2008/2006), ki v svojih analizah izhaja iz procesov kapitalistične globalizacije, poudarja, da konec nacionalnih držav še zdaleč ni na vidiku. Te so bile, tako Sassen, ključna instanca v pospeševanju procesov globalizacije, dandanes pa so pomemben člen v vozliščih moči, v katera se vse bolj vključujejo. Ali z drugimi besedami: globalizacija je »postavila pod vprašaj tradicionalno samozadostnost in skoraj absolutno razumljeno politično subjektiviteto nacionalnih držav« (Rizman, 2005: 580).

Država se je za svojo moč vse bolj prisiljena pogajati z lokalnimi, transnacionalnimi, mednarodnimi in globalnimi akterji ter pravnimi akti. S to ugotovitvijo se ujemajo tudi raziskave o »komercialnem nacionalizmu« (Volcic in Andrejevic, 2016), ki je opisan kot dvosmerno gibanje med nacionalnimi državami in svetovnim trgom, hkrati pa tudi kot prizadevanje v smislu trženja držav kot blagovnih znamk, za katerega je uveljavljena tudi oznaka »nation branding«, znamčenje nacije/države. Slovenija se je od konca leta 2007, nekaj mesecev pred predsedovanjem Evropski uniji, začela predstavljati z nacionalno znamko I feel sLOVEnia, kar pomeni Slovenijo čutim, jo ljubim. Z njo si – kot je mogoče razbrati s spletne strani Urada Vlade Republike Slovenije za komuniciranje (Ukom, 2020), ki je skrbnik te znamke – Slovenija ob uspešnem trženju ter pozicioniranju na transnacionalni in globalni ravni kot pomembno nalogo zadaja tudi to, da načrtno udomači nacionalno identiteto. Posamezniki naj bi jo smatrali kot nekaj samoumevnega, naravnega, a tudi kot nekaj občutenega – in to ne le »doma«, med »domačini«, temveč »kjerkoli v svetu«. Gre za pojav, ki ponazarja, da je nacionalna identiteta v času globalizacije vse manj vezana na populacijo, ki živi na določenem ozemlju, pa jo je vseeno mogoče »teritorializirati«. Robert J. Kaiser (2002) ta pojav imenuje tudi »homeland making«. Njegov učinek se kaže v tem, da se prostorska in nacionalna identiteta zdita neločljivo povezani.

Zdravko Mlinar in Janez Štebe (2012: 149) se nanašata prav na ta učinek, ko ugotavljata, da hkrati z intenzivnejšim povezovanjem države Slovenije s »Slovenci po svetu« postaja vse bolj množično »iskanje korenin«. »Iskalci« svojih korenin postajajo tako tudi »raziskovalci« preteklosti svoje skupnosti, v kateri »nenehoma odkrivajo edinstvene vrednote naravne in kulturne dediščine, ki se s tem kvalificirajo za nastopanje v svetovnem merilu«. Dejan Valentinčič (2019: 17–18) govori prav v tem smislu o »reaktiviranih identitetah« mnogih posameznikov, ki jih je srečal po svetu. Ti so svoje »že pozabljeno slovenstvo ponovno odkrili in želijo sedaj z vsemi močmi pomagati Sloveniji, da bi postala še uspešnejša država«. Nadia Molek (2019: 77–90)

je pojav »močnega procesa ponovne etnizacije«, kot ga poimenuje, prvič zaznala med terenskim delom leta 2009 v Entre Ríosu v Argentini, in sicer pri potomcih slovenskih imigrantov. Eden izmed njih, potomec medvojnih priseljencev, ki materinščine ni večšč, je svoji sogovornici dejal, da pozna in kuha slovenske jedi. Na Facebooku je odprl skupino Slovenska kuhinja, ki ima več kot 2.200 članov in na kateri objavlja recepte v španskem jeziku. Izdal je tudi knjigo *Cocina Eslovena* (Slovenska kuhinja) (prav tam: 90). Pomenljiv je tudi podatek, da večina argentinskih Slovencev pred letom 1991 ni imela skoraj nikakršnih formalnih stikov s Slovenijo, po osamosvojitvi pa so si mnogi izmed njih uredili tudi slovensko državljanstvo (Repič, 2006: 167), del tudi z namenom, »da bi si pridobil pravice in sredstva, ki jih daje slovenska država« (Molek, 2019: 126).

Med globalizacijo in glokalizacijo; »nova etničnost« (S. Hall)

Roland Robertson (1998/1995: 207–208), eden zgodnejših preučevalcev procesov globalizacije in utemeljitelj pojma glokalizacije, je opozoril, da je treba pritrditi avtorjem, ki pravijo, da je *nacionalno* »prototip partikularnega«, hkrati pa je treba upoštevati, da je nacionalna država v bistvenem oziru *kulturna ideja*. Državni aparati modernih nacionalnih držav in nacionalno-državna organizacija družb, ki vključuje tudi obliko njihovih posebnosti – konstrukcijo njihovih edinstvenih identitet –, imajo kljub različnim »razvojnim« stopnjam po vsem svetu veliko skupnega. Robertson nato misel napeljuje na globalizacijo in njene zgodovinske vidike, kar ni naključje, saj pojmuje nastanek nacionalnih držav kot izraz in posledico globalizacije, ne pa kot proces, ki ji nasprotuje (Nederveen Pieterse, 1998/1995: 94). V nadaljevanju Robertson poudari, da o globalizaciji ni mogoče govoriti kot o nečem, kar se nahaja zunaj krajevno določenega ali lokalnega; to pomeni, da globalizacija ne deluje prek obstoječih prostorskih (in časovnih) meja, prav tako pa je tudi lokalno neločljivo povezano z globalizacijo. Zdravko Mlinar (2012: 255) govori o »lokalno-globalni konvergenci« v tem smislu, da se elementi (ljudje, dobrine, kapital, ideje) iz vsakega kraja pojavljajo po vsem svetu in da se ves svet pojavlja v vsakem kraju, na vsaki lokaciji (prav tam: 282).

Pojem *glokalizacije* velja brati kot ugovor tistim konceptom globalizacije, ki se jih pogosto obravnava pod oznako »kulturni imperializem« (Tomlinson, 1991) ali *vesternizacija* (tudi zahodizacija, še posebej v njeni »ameriški« različici), ki se izteka v obstoj »globalne kulture«. Pri tem razumevanju globalizacije gre za to, da se »ključne socialne strukture modernosti (kapitalizem, racionalizem, industrializem, birokratizem in druge) širijo po vsem svetu« in pri tem vse bolj podrejajo, tako rekoč »zmeljejo v prah«, »vse tiste stare strukture in tradicije, na katere naletijo na svojem v bistvu

neustavljivem pohodu» (Rizman, 2001: 20). Ta paradigma pa ne predpostavlja le uničenja *prejšnjih* struktur in kultur, temveč tudi resno grožnjo vsej obstoječi in prihodnji nacionalni in kulturni raznolikosti. Gre hkrati za razlago, ki vztraja pri podobi dominantnih evropskih nacionalnih držav, še zlasti pri njihovem britanskem »podaljšku« ZDA, ki nezadržno razteza svojo poenotujočo kapitalistično mrežo in vanjo zajame vse več delov nezahodnega sveta, na kar opozarjajo gesla kot so: »amerikanizacija«, »mcdonaldizacija«, »kokakolonizacija« ali »McWorld«.

Pomembno, če ne kar inavguracijsko vlogo je v tem kontekstu odigrala slovita razprava Stuerta Halla *The West and the Rest* (1992), ki vse do danes ni izgubila aktualnosti. V njej Hall prikaže proizvodnjo modernega, na imperialni in kolonialni ekspanziji temelječega homogenizirajočega diskurza, ki določa percepcijo o »zahodu in preostanku« vse do danes. Ta polarna distinkcija »zahoda in preostanka« zgovorno odmeva v še danes zelo razširjeni uporabi kolektivnih imen *Wessi* za zahodne in *Ossi* za vzhodne Nemce, ki so obenem asociativno povezana s celim sklopom stereotipnih značilnosti (Šabec, 2006: 161–2). Vzniknila je po padcu berlinskega zidu, ko so številni zahodni Nemci po začetnem navdušenju nad »združitvijo« začeli obujati spomine na uspešnost zahodnonemškega gospodarstva in na svojo nekdanjo »čudovito izolacijo«, ki jo je predstavljal zid, saj po njihovem mnenju državljani bivše NDR (Nemške demokratične republike) niso izkazali zadovoljive hvaležnosti ljudem, ki so jim s svojimi davki omogočili obnovo njihovega dela skupne države (prav tam). Jürgen Habermas (1991) je v tem smislu govoril o ekonomskem nacionalizmu, ki je svojo simbolno izraznost potrjeval z močjo nekdanje nemške marke. O tem govori tudi ponovno odkrivanje »socialističnih izdelkov« z uporabo uspešnih strategij tržne ekonomije Zahodne Nemčije, ki hkrati ponazarja pojav glokalizacije. Oglasni slogan *club cole* – vzhodnonemške različice coca-cola, ki obenem implicira jedko-ironični upor proti »zahodni« ali dominantni nacionalni hegemoniji, se je glasil: »Čeprav od nekaterih omalovaževana, me ne morejo uničiti: club cola – cola iz Berlina!« Podobno so oglaševali nekoč vzhodnonemške cigarete *Juwel*: »Kadim juwel, ker sem Zahod že testiral« (gre za aluzijo na tobačno znamko West v sklopu oglasne kampanje »Test the West«) (Bach, 2017: 22).⁵

⁵ *Primera – in to velja tudi za primer Cocine eslovene (Slovenske kuhinje), ki je bil predstavljen v zadnjem odstavku prejšnjega poglavja – postavljata pod vprašaj predpostavko kulturnega imperializma, da kapitalizem na svojem neustavljivem pohodu predstavlja resno grožnjo nacionalni in kulturni raznolikosti, ker jo homogenizira, vesternizira, globalizira ipd. Dosti prej se zdi, da mora kapital, če hoče postati globalen, upoštevati razlike, s katerimi se pri svoji ekspanziji srečuje v različnih krajih, jih integrirati in deloma zrcaliti. Z drugimi besedami, razlike kapitalizmu dobro denejo: razlike kapitalizem prej vključuje kot uničuje, jih koristi, da bi služile njegovim ciljem. Poveden primer za to so oglaševalske kampanje italijanskega modnega podjetja Benetton, ki se navezujejo na kompleksnost kulturne, etnične in verske raznolikosti, jo zreducirajo na izživalno, navidezno družbenokritično fotografijo in postavijo v kontekst izjemno donosnih komercialnih manevrov po vsem svetu.*

Vse bolj je nato stopil v ospredje izraz »Wossi« (hibridna skovanka iz besed »Wessi« in »Ossi«), s katerim je prvenstveno mišljena skupina več kot dveh milijonov zahodnih Nemcev, ki so se po letu 1989 iz različnih motivov preselili v vzhodno Nemčijo in se delno spet vrnilo (Locke 2019), a tudi naraščajoča skupina ljudi, ki se zaradi zasidranosti v obeh delih Nemčije sploh ne more ali noče (več) prištevati zgolj k enim ali zgolj k drugim, ker pripada »obojim hkrati« ali tudi »nikomur od njiju« (Bangel, 2019).

Po Hallu (1992: 142–143) je značilnost diskurza, ki vzpostavlja jasne meje med »nami« in »njimi«, v konkretnem primeru med »zahodom« ali močno zahodno nacijo in »preostankom sveta« ta, da stereotipizira: vso kompleksnost družbenih skupin/kultur tega sveta zvede na zbir poenostavljenih, dihotomnih podob, ki jih pogosto tudi fiksira kot nekaj »po naravi« danega: civiliziranega ali »neciviliziranega«, modernega ali »nemodernega«, »boga-tega« ali »nebogatega« ipd. Hall se tej binarni logiki, ki implicira izrazito nesimetrijo moči,⁶ poleg tega pa še poskrbi, da se okoli tistega, kar ni »evropsko«, »zahodno«, »naše«, zbirajo negativni občutki, upre tako, da jo dekonstruira. V te namene je med drugim vpeljal pojem *nova etničnost*. In to prav v smislu Robertsona (1998/1995: 215), ki je zapisal, da ne bi smeli postati jetniki »starega in zelo razširjenega gledišča, da so kulture organsko zavezujoče in strogo zamejene«. Celostno zaokrožena, stabilna etničnost je za Halla fikcija. Tudi razlika, o kateri v tem sklopu govori Hall, ni absolutna razlika, ki reproducira realno družbeno hierarhijo ali binarne miselne vzorce, temveč razlika, ki se navezuje na Derridajev pojem *différance* (gl. Jurić Pahor, 2012: 41–42) in pomeni »začetek pozitivne koncepcije etničnosti na robovih in v periferiji« (Hall, 1994/1992: 23). Kar iz tega sledi, je razdružitev »etničnosti« od rasizma, nacionalizma, imperializma in države, s konsekvantno ugotovitvijo, da

[...] govorimo vsi iz določene družbene pozicije, iz določene zgodovine, iz določene izkušnje. [...] V tem smislu smo vsi etnično locirani [umeščeni].« Hall pripominja: »Toda to spoznanje vključuje, da takšna etničnost ni, kot je to bila angleškost, obsojena v to, da preživi le z marginalizacijo, razlastitvijo, potlačitvijo in pozabo drugih etničnosti. (Hall, 1994/1992: 23)

Hall (2017: 116–117) v svoji najnovejši knjigi (novo) etničnost razume kot novo različico »lokalnega«, ki operira v okviru obsežnejšega, globalnega

⁶ Richard Dyer (v Hall, 1997: 258) pravi, da se stereotipi redno pojavljajo tam, kjer obstajajo velike neenakosti v razmerjih moči. Moč je namreč vedno usmerjena proti tistim skupinam ali posameznikom, ki so podrejeni oz. izključeni, in stereotipi so eno od ključnih mest, kjer se ta izključenost dogaja, osmišlja ali legitimira.

kulturnega *toposa*. Lokalizmi kot »Bed-Stuy«,⁷ kakor krožijo v rapu in reggaeju Novega sveta, naznanjajo gibanje rekonfiguracije etničnosti, za katerega so značilne manj zavezujoče, prepustnejše, odprtejšee in vse bolj hibridizirane oblike kulturne identitete, ki pa jih ni mogoče enačiti s pojavom, ki ga Zygmunt Bauman (2008: 32–34) metaforično poimenuje »garderobne skupnosti«, da bi tako izrazil njihovo kratkotrajnost in komaj kakšno zavezanost; izogibajo se fiksnosti identitet, še več, nosijo jih kot »ogrinjalo«, ki ga je mogoče kupiti v supermarketih in »kadar koli sneti«. Pri Hallu (2017: 116–117) gre pri sodobni etničnosti in kulturnih identitetah vseeno za nekaj bolj določujočega, kompleksnega in zgodovinsko specifičnega, namreč za »nova posredovanja med ›lokalnim‹ in ›globalnim‹, ki ga s pojmovnikom nacij in nacionalnih kultur ni mogoče upodobiti«. Pri tem ne gre za to, da bi nacionalne države zaradi globalizacijskih procesov izgubile relevantnost. Gre za to, da so se znašle pod pritiskom, prisiljene so se prilagajati in sobivati z množtvom drugih kulturnih formacij, ki jo preobražajo. K temu so po Hallu (prav tam: 148) bistveno prispevale množične in mnogotere priseljske populacije, ki so »defiksirale« pojem homogene nacionalne identitete in prečile (postavile *under erasure*) celotno idejo »enega naroda, enega *ethnosa*, pod eno politično streho«.

Prav na ta pojav opozarja v svoji knjigi *The Location of Culture* (2004/1994) tudi Homi K. Bhabha. V njej poudarja konfiguracije globalnega prostora, tako da zavrača teorije totalnosti in binarizme, ki implicirajo evrocentrizem in zatirajoče strukture, in napeljuje gledišče na hibridnost identitet in kultur ter na konstitutivno spremenljivost nacije (gl. Jurić Pahor, 2012, 2014). Podobno kot Hall to razsežnost obravnava z njenega obrobja in jo povezuje s priseljskimi populacijami, še zlasti razseljenimi. Pri tem izhaja tudi iz lastne izkušnje: »Doživel sem namreč ta trenutek razpršitve ljudi, ki v drugih časih in na drugih krajih, v drugih nacijah, postane *čas zbiranja*«: na mejnih območjih, v getoiziranih mestnih predelih, v kavarnah v središčih mest; skratka, na »obrobju ›tujih‹ kultur« (Bhabha, 2007/1990: 249). Bhabha (prav tam: 250) ta čas povezuje z zahodno nacijo (tokrat v kumulativni edninski obliki)⁸ kot o »temačni, povsod opazni obliki življenja *lokalnosti* kulture«:

[Lokalnost kulture] se namreč bolj dotika časovnosti, kot govori o zgodovinskosti: je oblika življenja, ki je kompleksnejša od ›skupnosti‹; [...] [je] kolektivnejša od ›subjekta‹, bolj psihična od civilnosti; hibridnejša

⁷ Kratica za »Bedford-Stuyvesant«, četrť v newyorškem mestnem predelu Brooklyna, kjer danes prebiva nadpovprečno veliko pripadnikov afroameriških in drugih manjšin.

⁸ Bhabha (2007/1990: 250) opozarja, da je pojav moderne nacije v njeni poznejši fazi (od sredine 19. stoletja naprej) tudi »najdaljše obdobje množične migracije na zahodu in kolonialne ekspanzije na vzhodu«.

v artikulaciji kulturnih razlik in identifikacij, kot jo lahko predstavimo v kakršnem koli hierarhičnemu ali binarnemu strukturiranju družbenega antagonizma.

Z drugimi besedami, s časovnostjo so mišljeni spomini, običaji, fantazije in izkušnje, ki jih imigranti prinašajo s seboj in jih vnašajo v novo okolje, kjer se neizogibno preobrazijo; postanejo element drugačenja. Bhabha govori v tem smislu tudi o času »zbiranja preteklosti v obredih preporeda, zbiranja sedanjosti« (Bhabha, 2007/1990: 249). Lokalnost kulture ni zamejena. Vanjo je vpisan občutek izgube »izvornega kraja« (po Freudu [1994/1919: 30] prvotno »tistega kraja, v katerem se je najprej in za določen čas nahajal vsak od nas«), *displacement*, ki ga je veljalo in velja »premostiti«, pretvoriti v znosen, tj. pogosto metaforičen jezik. Metafora, kot pove že etimologija besede, prenaša prek širnih daljav in kulturnih razlik »pomen doma in pripadnosti« (prav tam: 250) in ga vnaša tudi v nacijo. Nacije po Bhabhi ni (več) mogoče zajeti v historicistični podobi linearne tradicije, v kateri se iz roda v rod prenaša temeljna struktura biti, ali pa v podobi holistične kulturne entitete. V produkciji nacije kot naracije postaja, tako Bhabha (prav tam: 260), vse bolj očiten notranji razcep, ki izraža heterogenost svoje populacije in odstira »liminalni prostor označevanja, ki je *navznoter* označen z heterogenimi manjšinskimi diskurzi«. Bhabha te diskurze, ki jih ni mogoče misliti harmonično, onkraj nasprotij, ambivalenc in nesoglasij, povezuje prvenstveno z migranti v ožjem in širšem pomenu besede in daje vedeti, da »figure«, ki naseljujejo mejne krajine sveta, niso marginalni subjekti, ki bi obstajali na robu družbe, pač pa osrednji protagonisti drame izdelovanja nacionalnega in širšega družbenega prostora.

Transkulturacionja

Migrantje utelešajo v globaliziranih družbah paradigmatično stanje deterritorializacije in teženj po prehajanju in preseganju meja: geografskih, političnih ali metaforičnih. Napeljujejo na pojav, ki ga je Wolfgang Welsch ob začetku 90. let strnil v pojem »transkulturnost«. Pojem poudarja nujno po novem pojmovanju kultur, ki si jih po Welschu (1999) ni več mogoče zamišljati kot homogene in zamejene, saj jih navznoter označujeta vse bolj mešanica in preplet, navzven pa preseganje meja. Transkulturnost meri na kulture in identitete s sposobnostjo povezovanja in prehajanja ob hkratnem izogibanju uniformizaciji in separaciji.

Šele v poteku svojih raziskav je Welsch (prav tam: 206–7) odkril, da pojem, ki si ga je zamislil, ni nov. Besedo *transculturación* je leta 1940 v svojem delu *Contrapunteo cubano del tabaco y el azúcar* (angl. prevod, 1995) v znanstveni diskurz prvič vpeljal kubanski antropolog Fernando Ortiz, v 80.

letih pa se je uveljavil tudi kot en ključnih pojmov postkolonialnih študijev (gl. Jurić Pahor, 2017). Drugače od pojma transkulturalnosti, ki izraža predvsem stanje, označuje pojem transkulturalizacije proces. To diferenciacijo je v svojih najnovejših študijah uvedel tudi Welsch, ko ob bok transkulturalnosti postavlja pojem transkulturalizacije (*Transkulturalisierung*). Podobno kot Ortiz vidi slednjega v tesni povezavi z množičnimi migracijami (pri Ortizu so to uvoženi afriški sužnji, azijski pogodbeni delavci in španski osvajalci; staroselski prebivalci Kube so v času španske kolonizacije kmalu izumrli, pokosili so jih nasilje, boleznin in brezup; pri Welschu so to sodobni migranti, ki bežijo pred lakoto, revščino, preganjanjem in vojnami): »V zadevi migracije je treba /.../ videti, da je bila pot transkulturalizacije ljudem pogosto z ekonomsko odvisnostjo in izkoriščanjem ali z vojno in preganjanjem vsiljena« (Welsch, 2017: 26).

Ortiz je v svojem orisu formiranja kubanske družbe in kulture izhajal iz prisposodbe »kubanskega kontrapunkta« med proizvodnjo tobaka in sladkorja: tobak stoji za prvotno, kar je sadilo in predelovalo že staroselsko prebivalstvo. Proizvodnja trsnega sladkorja pa je bila uvožena, visoko mehansirana in depersonalizirana. Poleg tega je temna barva tobaka reprezentirala staroselske ter raznolike afriške kulture, bela barva sladkorja pa kolonizacijsko ekspanzijo ter nadvlado evropskih/španskih kultur. Transkulturalizacija v tem smislu ne pomeni procesa miroljubnega prisvajanja kultur, prav nasprotno, prežeta je z ekonomskim izkoriščanjem in nasiljem. Neizogibno je povezana s »[parcialno] dekulturacijo« (Ortiz, 1995/1940: 102; v izvirniku *parcial desculturación*), tj. delno izgubo obstoječe kulture ter z »neokulturalizacijo«, primerljivo z »naraščanjem«, ki nosi v sebi elemente svojih stvariteljev, vendar se od njih razlikuje (prav tam: 103). Že v *Los factores humanos de la cubanidad* (1940; angl. prevod, 2014) Ortiz na podoben način uporabi podobo *ajiaco*, kubanske enolončnice, da bi z njo ponazoril kontinuirani proces »naselitve in preoblikovanja« različnih kultur v nacionalnem prostoru. Kljub temu se, tako kot v kubanskem *ajiaco*, posamezne entitete ne spojijo v homogeno celoto, mnogo bolj ostanejo udeležene identitete še razpoznavne. Za razliko od teorij kulturnega imperializma, ki predvidevajo enodimenzionalno širjenje močnih zahodnih držav na ves svet ter poenotenje in zmanjševanje razlik v kulturnih (in potrošniških) praksah, Ortizova teorija transkulturalizacije »poudarja energijo podrejenih kultur, tudi v skrajnih pogojih, kot je denimo primer afriških sužnjev v Ameriki« (Mosquera, 2003: 63).

Kulturno prilajčanje ni pasiven pojav, tudi kadar ga dominantna kultura vsili dominirani. Prejemniki si elemente kulture prilajčajo, jih preoblikujejo, resignificirajo in uporabljajo skladno s svojimi vizijami in interesi. Ángel Rama (2012/1982: 22) je ob začetku 80. let prav v tem smislu govoril o »plasticidad cultural« in »ars combinatorio« in s tem Ortizov koncept

transkulturacione dopolnil z vidikom selektivnosti in iznajdljivosti. Podobno je Bhabha (2007) dejal, da hibridizacija zanj ne pomeni »preprostega mešanja, temveč strateško in selektivno prisvajanje pomenov, ustvarjanje prostora za akterje, katerih svoboda in enakost sta ogroženi«. Afrofuturizem izvajalcev, kot so Sun Ra, Lee »Scratch« Perry in George Clinton, se simbolno in skozi glasbene dogodke pogosto nanaša celo na potovanja v vesoljski prostor prihodnosti, ki predstavlja »nedosegljivo domovino« – *land of no return*, ki po Hallu (2017: 168) sama po sebi označuje začetek diaspore, hibridnosti in *differánce* – ter beg iz zemeljskega sveta rasizma in zatiranja. Obenem ustvarja (na odru ali pri poslušalcih) alternativne prostore enakosti, (kreativne) svobode in pravičnosti (Verbuč, 2011).

Shabaka Hutchings, saksofonist, ki so ga v Veliki Britaniji proglasili za jazzista leta 2017, je o afrofuturistični glasbi, ki jo je s skupino *The Ancestors* predstavil tudi v Sloveniji, dejal, da je sicer žanrsko podobna amerškemu jazzu, vendar je v osnovi drugačna, ker izhaja iz pevske tradicije južnoafriških ljudstev *Nguni*, ki pa je v skladu z načeli afrofuturizma umeščena v nove kontekste (Utroša, 2017). Na vprašanje »Rojeni ste v Londonu, živeli ste na Karibih, govorite o afrofuturizmu. Kako se identificirate?« je Hutchings odgovoril, da vprašanj o identiteti ni mogoče poenostaviti. Opozoril je na dvojno zavest (afriških ljudstev v diaspori), o kateri piše Paul Gilroy v knjigi *The Black Atlantic*. Stvar torej ni v tem, tako Hutchings, da bi se identificiral z enim ali drugim. Vse je odvisno od konteksta. »V kontekstu izboljšanja življenja ljudi s Karibov v Angliji je smiselno, da se identificiram kot Anglež, da se zastavim v družbi, katere del sem. Lahko se predstavim kot nekdo s karibskimi koreninami tudi tako, da skozi sebe prenašam tradicijo iz tistih krajev« (prav tam).

Vrsta indicov govori v prid predpostavki, da je transkulturacija – kljub kolonizaciji in nasilju, ki sta ji imanentna – spodbujala in spodbuja procese »prevajanja« med raznolikimi kulturami in težnje po medsebojnem sožitju. Poleg tega ni dopuščala in ne dopušča redukcij na binarno strukturiranje razlik v smislu »čistih« in enoznačnih kulturnih ali nacionalnih identitet. Poveden v tem kontekstu je tudi primer transkulturacije Slovencev (večinoma iz Primorske, območja Goriških brd in Vipavske doline, a tudi iz Furlanije, Benečije in Notranjske), ki so se na podlagi sporazuma med Avstro-Ogrsko in Argentino iz leta 1878, ki je bil del načrta kolonizacije mejnih pokrajin na severovzhodu države, kot kmetje naselili v Argentini, še zlasti v rodovitni pokrajini Entre Ríos (Molek, 2019: 56–59; Repič, 2006: 130). »Ti novi prebivalci [ob Slovencih tudi drugi imigranti] so tvorili novo nacionalno bit in postali del nove argentinske nacije« (Carlos César Bizai v Molek, 2019: 86). Čeprav se navidezno zdi, da so strategije argentinske državne identitetne politike povzročile skorajšnjo popolno asimilacijo priseljene slovensko govoreče populacije v argentinsko *nacionalidad*, izstopa,

da večina njenih potomcev – intervjuvancev ne poudarja ukoreninjenosti v nacionalni, temveč v regionalni argentinski prostor, češ Entre Ríos je pokrajina, v kateri »različne etnične skupine sobivajo v popolni harmoniji in imajo celo prijateljske odnose ter sodelujejo z domačini« (prav tam: 87). Tovrstne izjave ne dajo misliti le na odobravanje raznolike etnične sestave prebivalstva vključno s staroselsko, temveč tudi na imigracijsko politiko, ki je kljub prizadevanjem po stopitvi »ras« v talilnem loncu (*crisol de razas*) prvemu valu »belih«, evropskih priseljencev omogočila široko zaščito (Frieling, 2018: 30–32). Ni naključje, da je del potomcev danes močno zaznamovan z mitom ustanovitve Argentine; sami se vidijo kot »slovenski gavči« (Molek, 2019: 86).⁹ »Potomci se identificirajo z izvornim ozemljem njihovih prednikov in s svojo rodno zemljo Argentino, ne da bi se hoteli enemu ali drugemu odpovedati.« (prav tam). Živijo, kot bi dejal Gustavo Pérez Firmato (1994), »življenje na vezaju« (*life on the hyphen*).

Vezaj je simbol, ki povezuje, pa čeprav ne implicira stabilnosti bregov, med katera je vpet, prej nenehno prevprašalno »sobivanje z ›dvojnostjo« (»Kaj sem, Argentinec ali Slovenec? Nепrestano se vrtimo okrog tega [...]«; potomec povojnih beguncev, 55 let, v Molek, 2019: 157) ali s hibridnostjo: »Hibridnost pomeni naseliti vsaj dve identiteti, govoriti dva jezika, prevajati in posredovati med njima« (Hall, 1994 [1992]: 218). Bhabha (2004 [1994]: 1–12; gl. tudi Vidmar Horvat, 2009: XVI) govori v tem smislu tudi o vmesnih prostorih (*in-between spaces*), ki vključujejo tudi liminalni prostor zgodovine med preteklo in sedanjo identiteto. Vmesje – geografsko, zgodovinsko, politično, kulturno – pomeni prav tisti položaj, ki niha v odprtosti, mešanju, hibridizaciji; kot zvon nad vsemi temi možnostmi pa so poveznjeni dialeški procesi pogajanja za identiteto in pripadnost. Bernhard Waldenfels (1998/1990: 43–45) razlaga, da že predpona *dia-* v besedi dialog napotuje na vmesno območje, v katerega besede (*logoi*) vstopajo in iz njega izstopajo, vanj prihajajo in iz njega odhajajo, v njem pa tudi udarjajo ena v drugo ali pa tudi ena mimo druge. Gre za prostor, v katerem vladajo večjezičnost in mnogoglasje, preplet lastnega in tujega, kraj, od koder soglasnosti ni pričakovati od nikoder drugod kot iz razgovora samega. Waldenfels (prav tam: 28–40) poudarja, da ima pri ustvarjanju takšnega vmesnega – ali tudi transkulturnega – prostora največjo vlogo pojem meje, ki nakazuje zgodovinsko ali kulturno (do)ločenost ali red (npr. »domač« in »tuj« svet). Meja je po

⁹ Referenca, od koder Slovenci v Entre Ríosu projicirajo in gradijo slovenstvo, naj ne bi bila iz preteklosti, ampak je to zdajšnja Republika Slovenija (Molek, 2019: 87). – Gavči, ki jih pisci radi primerjajo s severnoameriškimi kavboji, so bili sprva običajno mestici, tj. potomci staroselskih ameriških in evropskih (zlasti španskih, portugalskih) prednikov, včasih tudi belci, črnici ali tudi mulati, tj. potomci afriških in belskih prednikov. Ob koncu 19. stoletja so postali pomemben argentinski simbol v boju za neodvisnost. V literaturi jih je leta 1872 ovekovečil José Hernández s pesnitvijo *El gaucho Martin Fierro* (prevedena je tudi v slovenščino). Dostopno prek <https://www.britannica.com/topic/gaucho>, 16. 3. 2020.

njegovem premakljiva, gibljiva in premostljiva celo tedaj, ko se zdi nepremostljiva, tj. zunaj določenega, privajenega družbenega reda: »Brezna in prepadi, ki ločijo eno od drugega, so prehodljivi prek pojmovnih mostov« (prav tam: 35).

Gloria Anzaldúa, pisateljica in ena najvidnejših raziskovalk mejnih študij, je v svoji knjigi *Borderlands/La Frontera: The New Mestica* (1987/1999) prav v tem smislu vpeljala pojem »mejni prečevalci« (*border crossers*) kot sinonim za ljudi različnih etnij, ras in slojev, ki živijo ob meji med ZDA in Mehiko in ki jih opredeljujejo mnogolika občutja pripadnosti ter »večplastna in interseksijska diskriminacija« (gl. Kuhar, 2009), zaradi česar so pogosto delegirani v temen prostor nevarnega, onesnaženega ali tabuiziranega. V tem smislu so »mejni prečevalci« tudi projekcijsko platno, prek katerega se vzpostavlja tako imenovani *Drugi* oziroma se reproducira dualna logika »mi–oni«, kjer je »mi« pozicioniran »višje«, »oni« pa šele omogočajo tovrstno pozicioniranje »nam«. Anzaldúa se je tej logiki uprla. Razvila je koncept »zavesti nove mestice«, ki postulira toleranco do ambigvitete (nova mestica »se nauči biti Indijanka v mehiški kulturi, biti Mehičanka z anglosaškega vidika, nauči se žonglirati s kulturami«, jih med seboj prepletati brez predhodne ali sklepne sinteze) in odpoved binarnemu strukturiranju družbenih hierarhij, ki pomeni obenem afirmacijo globoke želje po družbeni solidarnosti in svetu brez nasilja (Anzaldúa, 1987/1999: 101–102).

Željo po družbeni solidarnosti in svetu brez nasilja lepo ponazori tudi mlada protagonistka v romanu *Angel pozabe* izpod peresa koroške Slovenke Maje Haderlap (2012/2011: 162), ki ni le močno vplival na samorazumevanje slovenske narodne skupnosti na Koroškem (v smislu odstiranja pogleda na zastrto, manj videno), ampak je s številnimi ponatisi in prevodi pritegnil tudi izjemno mednarodno pozornost. V njej se protagonistka večkrat nanaša tudi na avstrijsko-slovensko *mejno krajino* (v tem primeru od planine Luža do Olševe, ki je ljudem na obeh straneh meje omogočila »živeti v utvari, da so na varnem«) in se sprašuje:

Toda ali se je mir v teh krajih sploh zares udomačil ali pa tu govorjena jezika še vedno nosita uniformo?

Ves čas se mora protagonistka izrekati in se legitimirati:

Kdo sem, h komu spadam, zakaj pišem slovensko ali govorim nemško? Taka izrekanja imajo senčno dvorišče, po katerem postavajo prikazni z imeni zvestoba in izdajstvo, posest in ozemlje, moje in tvoje. Prestopanje meje tu ni naravno početje, je politično dejanje.

Sklep

Prispevek je zagovarjal predpostavko, da si globalizacije kot »sinonima za razširjanje v svet in kapitalizem« (Svetličič, 2004: 21) ni mogoče zamišljati onkraj nacionalne identitete in njene nosilke nacionalne države. Države so bile ključne igralke v pospeševanju globalnih procesov, dandanes pa so pomemben člen v vozliščih moči, v katera se vse bolj vključujejo (Sassen, 2008/2006). Brez države se globalizacija sploh ne bi mogla dogajati, kar pa velja tudi za nacionalno identiteto, ki pomeni glavno gibalno pri povezovanju ljudi v »nacijo« in v globalno skupnost. Nacionalna znamka I feel SLOVENIA kaže v to smer. Iz javnomnenjskih raziskav izhaja, da se nacionalna identiteta krepi in je danes močnejša od evropske identitete, ki jo prekriva. Ustvarja in oblikuje jo *mythomoteur* (Smith), ki – upoštevajoč Barthesova spoznanja – vključuje tudi nezavedne kolektivne pomene in »vsakdanje mite« v družbi, ki jih je mogoče izpeljati iz semiotičnega procesa. Ta »motor« omogoča, da nacionalna identiteta ni zgolj cilj in normativna vrednota, ampak je tudi proces nenehne preobrazbe in pogajanj z lokalnimi, transnacionalnimi, globalnimi in mednarodnimi akterji.

Nacionalne identitete ni (več) mogoče razumeti kot *oklep*, kakor si ga zamišljajo zagovorniki njene obrambe, sumničavo ali sovražno razpoloženi do tujega, drugačnega in drugega, temveč kot »odprto, giblivo in izmuzljivo *delo-v-nastajanju*« (Debeljak et al., 2004: 2). Lahko se jo preoblikuje in drugače razlaga, razstavlja in ponovno sestavlja, kombinira in izdeluje, a tudi – kot izpričujejo primeri Slovencev iz Entre Ríos v Argentini – »reaktivira« in »ponovno odkrije«. Facebook-skupina, imenovana *Cocina Eslovena* (Slovenska kuhinja), ki jo je v Entre Ríosu vzpostavil potomec priseljencev iz Primorske, napeljuje na koncept glocalizacije (Robertson), ki ponazarja, da je lokalno neločljivo povezano z globalnim – a tudi z nacionalnim; je njun konstitutivni del. Podobno velja za oglaševalska slogana nekoč vzhodno-nemških *club cole*, različice *coca-cole*, ali cigaret *Juwel*, ki dajeta obenem vedeti, da globalni kapitalizem razlike – tudi subtilno uporniške (v smislu kljubovanja kulturnemu imperializmu ali nacionalni *vesternizaciji*, npr. »Kadim Juwel, ker sem Zahod že testiral«) – ne homogenizira in s tem uniči. Prav nasprotno, razlike, s katerimi se globalni kapitalizem pri svoji ekspanziji srečuje na različnih krajih sveta, integrira in deloma zrcali, kar pomeni, da jih koristi, da bi služile njegovim ciljem. Benettonova oglaševalska praksa je dokaj očiten primer, kako ti procesi spodkopavajo tradicionalno podobo nacije kot homogene entitete.

Tudi »nova etničnost« je tesno povezana s pojavom glocalizacije. Hall novo etničnost razume kot različico »lokalnega«, ki operira v okviru obsežnejšega globalnega kulturnega *toposa* in je s pojmovnikom nacij in nacionalnih kultur ni mogoče upodobiti. Povezuje jih z lokalizmi kot »Bed-Stuy«

ter subkulturami in popularnimi življenjskimi stili, ki nastajajo na obrobju družbeno veljavnega reda. Značilne zanje so manj zavezujoče, prepustnejše, odprtejša in vse bolj hibridizirane oblike kulturne identitete. Nove etničnosti nastajajo po Hallu vse bolj v povezavi z množičnimi priseljenjskimi populacijami, ki so »defiksirale« pojem homogene nacionalne identitete. V produkciji nacije kot naracije, tako tudi Bhabha, postaja vse bolj očitna razcep, ki odstira »liminalni prostor označevanja, ki je *navznoter* označen s heterogenimi manjšinskimi diskurzi«. Tudi Bhabha povezuje te diskurze, ki so značilni za sodobni čas globalizacije, prvenstveno z imigranti in »povsod opazno *lokalnostjo* kulture«.

Pojem »glokalizacije« je povezan tudi s konceptom transkulturnosti. Prednost slednjega je prav v tem, da upošteva »tako globalne kot lokalne vidike« (Welsch, 2000: 350). Pričujoči prispevek se je opiral zlasti na postkolonialni koncept transkulturacije, katerega utemeljitelj je Ortiz. Njegova prednost je v tem, da upošteva in združuje vrednote in glasove manjšin, še zlasti pregnanih, marginaliziranih in zatiranih. Ker so pripadniki manjšin pogosto v stiku in interakciji s pripadniki večinske in čezmejne kulture ter drugimi (priseljenjskimi) kulturami, nemalokrat pa tudi člani etnično mešanih družin, veljajo za »poosebljenost transkulturacije« (gl. Sedmak, 2018: 104). Označeni so tudi kot »mejni prečevalci« (Anzaldúa), ki jim je »vsaj do določene mere treba priznati potencial upiranja dominantnim ideologijam nacionalizma, ki »dovoljuje« le »čiste« nacionalne identitete« (Zadel, 2017: 400). Za mnoge, zlasti mlajše izmed njih velja, da so se prostorsko osvobodili, tako da nemalokrat niti niso več povezani z lokalno narodno ali obmejno skupnostjo. Pogosto so dvo- ali večjezični, zlahka se premikajo med različnimi kulturami in ohranjajo ali vzpostavljajo dom v dveh ali tudi v več državah.

LITERATURA

- Anderson, Benedict (2007/1991): *Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalima*. Nova razširjena izdaja. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Anzaldúa, Gloria (1999/1987): *Borderlands/La Frontera*. San Francisco: Aunt Lute Books.
- Bach, Jonathan (2002): *The taste remains: Everyday Encounters with the Socialist Past in Germany*. New York: Columbia University Press.
- Balibar, Étienne (2007/2001): *Mi, državljani Evrope? Meje, država, ljudstvo*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Balibar, Étienne (1992/1988): *Die Nation-Form: Geschichte und Ideologie*. V: Étienne Balibar in Immanuel Wallerstein, *Rasse - Klasse - Nation: Ambivalente Identitäten*, 107-130. Hamburg, Berlin: Argument-Verlag.
- Bangel, Christian (2019): *Jetzt kommen die Wossis*. *Zeit-Online*, 2. 5. 2019. Dostopno prek <https://www.zeit.de/gesellschaft/2019-05/deutsche-wiedervereinigung-ostdeutsche-westdeutsche-wossi>, 2. 5. 2020.

- Barthes, Roland (2015/1957): *Mitologije*. Ur. Jure Simoniti. Ljubljana: Krtina.
- Bauman, Zygmunt (2008): *Identiteta: Pogovori z Benedetom Vecchijem*. Ljubljana: Založba / *cf.
- Bhabha, Homi K. (ur.) (1990): *Nation and Narration*. London, New York: Routledge.
- Bhabha, Homi K. (2007/1990): *Disemiacija. Čas, naracija in robovi moderne nacije*. V: Nikolai Jeffs (ur.): *Zbornik postkolonialnih študij*. Ljubljana: Krtina, 249–287.
- Bhabha, Homi K. (2004/1994): *The Location of Culture*. London, New York: Routledge.
- Bhabha, Homi K. (2007): *Migration führt zu »hybrider« Gesellschaft*. Homi K. Bhabha v intervjuju z Lukaso Wieselbergom, ORF-Science. Dostopno prek <https://sciencev1.orf.at/news/149988.html>, 18. 3. 2020.
- Ciaglia, Sarah, Clemens Fuest in Friedrich Heinemann (2018): *Europäische Identität: Begriff, Determinanten und Politikansätze*. *Wirtschaftsdienst* 98 (12): 869–876.
- Debeljak, Aleš, Tomaž Krpič in Luka Arsenjuk (2004): *Nacionalna in kulturna identiteta*. Dostopno prek <http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/nacik1.pdf>, 2. 5. 2020.
- Freud, Sigmund (1994/1919): *Das Unheimliche*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Frieling, Jasper (2018): *»Corazón Argentino – Sangre Alemana«: Wolgadeutsche in Entre Ríos/Argentinien*. Berlin: Lit.
- Gellner, Ernest (1997): *Nationalism*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Gower, Eric (1996): *When the Virtual Becomes to Real: A Talk with Benedict Anderson*. *Nira Review* 1996. Dostopno prek <https://www.nira.or.jp/past/publ/review/96spring/intervi.html>, 17. 2. 2020.
- Habermas, Jürgen (1991): *Yet Again: German Identity – A Unified Nation of Angry DM-Burgers?* *New German Critique* 52, 84–102.
- Hall, Stuart (1992): *The West and the Rest: Discourse and Power*. V: Stuart Hall (ur.) in Bram Gieben (ur.), *Formations of Modernity*, 275–320. Oxford, Cambridge: Polity Press.
- Hall, Stuart (1994/1992): *Neue Ethnizitäten*. V: Stuart Hall, *Rassismus und kulturelle Identität, (Ausgewählte Schriften 2)*, 15–25. Hamburg: Argument Verlag.
- Hall, Stuart (1994/1992): *Die Frage der kulturellen Identität*. V: Stuart Hall, *Rassismus und kulturelle Identität, (Ausgewählte Schriften 2)*, 180–222. Hamburg: Argument Verlag.
- Hall, Stuart (1997): *The spectacle of the »other«*. V: Stuart Hall (ur.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, 223–290. London, Thousand Oaks in New Delhi.
- Hall, Stuart (2017): *The Fateful Triangle: Race, Ethnicity, Nation*. Ur. Kobena Mercer. Cambridge, Massachusetts: Harvard University.
- Jurić Pahor, Marija (2012): *Transkulturalacija in kulturna hibridnost: dva ključna pojma postkolonialnih študijev kot izziv za proučevanje nacionalnih in etničnih identitet*. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* 69: 36–65.
- Jurić Pahor, Marija (2014): *Mejni (s)prehodi: Homi K. Bhabha in teoretsko umeščanje njegovih koncepcij*. *Primerjalna književnost* 37 (1): 19–23.

- Jurić Pahor, Marija (2017): Transculturality. V: Young Yan Kim (ur.) in Kelly McKay-Semmler (ur.), *The international encyclopedia of intercultural communication*, (The Wiley Blackwell – ICA international encyclopedias of communication), 1952–1956. Hoboken, USA: Wiley-Blackwell.
- Kaiser, Robert J. (2002): Homeland Making and the Territorialization of National identity. V: Daniele Conversi (ur.), *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the Study of Nationalism*, 229–247. London, New York: Routledge.
- Kralj, Ana (2008). *Nepovabljeni: globalizacija, nacionalizem in migracije*. Koper, Založba Annales.
- Kuhar, Roman (2009): Na križišču diskriinacije: večplastna in interseksijska diskriminacija. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Loche, Stefan (2019): Wessis, Osis und Wosis. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 3. 10. 2019. Dostopno prek <https://www.faz.net/aktuell/politik/zum-tag-der-deutschen-einheit-westdeutsche-im-osten-16408213.html>, 2. 5. 2020.
- Mayer, Tilman in Ruth Knoblich (2011): Der Nationalstaat im Globalisierungsprozess. V: Tilman Mayer (ur.), Ruth Knoblich (ur.), Robert Meyer (ur.), Lazaros Miliopoulos (ur.), H. Peter Ohly (ur.) in Erich Weede (ur.), *Globalisierung im Fokus von Politik, Wirtschaft, Gesellschaft*, 29–50. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Mandelc, Damjan (2011): Na mejah nacije: teorije in prakse nacionalizma. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Mihelj, Sabina (2011): *Media Nations: Communicating Belonging and Exclusion in the Modern World*. Basingstoke in New York: Palgrave Macmillan.
- Mlinar, Zdravko (2012): Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Knjiga 2, *Globalizacija bogatí in/ali ogroža?*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Mlinar, Zdravko in Janez Štebe (2012): Odpiranje v svet v zavesti Slovencev in Slovenk: mobilnost in identifikacija v prostoru tokov. V: Zdravko Mlinar, *Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi*. Knjiga 2, *Globalizacija bogatí in/ali ogroža?*, 147–178. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Molek, Nadia (2019): *Biti Slovenec v Argentini: kompleksnost identitetnih procesov argentinskih Slovencev*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Mosquera, Gerardo (2003): O umetnosti, globalizaciji in kulturni razliki. *Filozofski vestnik* 24 (3): 53–86.
- Nederveen Pieterse, Jan (1998/1995): Der Melange-Effekt. V: Ulrich Beck (ur.): *Perspektiven der Weltgesellschaft*, 87–124. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Negri, Antonio in Michael Hardt (2005/2004): *Multituda. Vojna in demokracija v času imperija*. (Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, izdaja Politikon). Ljubljana: Študentska založba.
- Ortiz, Fernando (1995/1940): *Cuban counterpoint: Tobacco and sugar*. Durham, NC: Duke University Press.
- Ortiz, Fernando (2014/1940): The human factors of cubanidad. *Hau: Journal of Ethnographic Theory* 4 (3): 445–480.

- Péres Firmat, Gustavo (1994): *Life on the Hyphen: The Cuban-American Way*. Austin: University of Texas Press.
- Pikalo, Jernej (2003): *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Pušnik, Maruša (2011): *Popularizacija nacije: komuniciranje, nacionalizem in proizvodnja mej*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Rama, Ángel (2012/1982): *Writing across Cultures: Narrative transculturation in Latin America*. Durham, London: Duke University Press.
- Repič, Jaka (2006): *Po sledovih korenin – Transnacionalne migracije med Argentino in Evropo*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska Fakulteta.
- Rizman, Rudi (1991): *Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma*. V: Rudi Rizman (ur.), *Študije o etnonacionalizmu*, 15–37. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
- Rizman, Rudi (2001): *Nacionalna država v času globalizacije*. V: Drago Zajc (ur.), *Slovenska država ob deseti obletnici*, (Knjižna zbirka *Politični procesi in inštitucije*), 17–35. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rizman, Rudi (2003): *Nacionalna in evropska identiteta: kohabitacija, sinergija ali konflikt?*. V: Slavko Gaber (ur.), Zlatko Šabič (ur.) in Mitja Žagar (ur.), *Prihodnost Evropske unije*, 112–123. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Rizman, Rudi (2005): *Globalizacija in nacionalna država – razsežnosti in paradoksi njunega medsebojnega razmerja*. *Teorija in praksa* 42 (4–6): 579–593.
- Robertson, Roland (1998/1995): *Glokalisierung: Homogenität und Heterogenität in Raum und Zeit*. V: Ulrich Beck (ur.): *Perspektiven der Weltgesellschaft*, 192–220. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Sassen, Saskia (2008/2006): *Das Paradox des Nationalen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Sedmak, Mateja (2018): *Manjšinski status in obmejnost kot platforma odnosa do multikulturalnosti: (primer italijanske in madžarske narodne manjšine v Sloveniji)*. *Družboslovne razprave* 34 (88), 93–112.
- Smith, Anthony D. (1986): *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Svetličič, Marjan (2004): *Globalizacija: neenakomeren razvoj v svetu*. V: Milan Brglez (ur.), Drago Zajc (ur.), *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije* (Knjižna zbirka *Politični procesi in inštitucije*), 15–39. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Svetličič, Marjan (2015): *Zamujene razvojne priložnosti Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Šabec, Ksenija (2006): *Homo europeus: nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Štih, Peter (2005): *Linhart kot zgodovinar*. V: Ivo Svetina (ur.), Francka Slivnik (ur.), Verena Štekar-Vidic (ur.), Anton Tomaž Linhart: jubilejna monografija ob 250-letnici rojstva, 291–310. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej; Radovljica: Muzeji radovljiške občine.
- Tomlinson, John (1991): *Cultural Imperialism: A Critical Introduction*. Baltimore: John Hopkins University Press.

- Utroša, Katja (2017): Saksofonist Shabaka Hutchings: V iskanju novih kontekstov (intervju). Dnevnik, 27. 6. 2017. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042776340>, 14. 3. 2020.
- Valentinčič, Dejan (2019): Za Slovenijo, iz katere se mladi ne bodo le izseljevali, ampak se bodo tudi lahko in radi vračali. Mladika 7/8: 14–19.
- Verbuč, David (2011): Prostor in glasba II. Dostopno prek SIGIC – Slovensko glasbeno informacijski center <http://www.sigic.si/odzven/prostor-in-glasba-ii>, 13. 3. 2020.
- Vidmar Horvat, Ksenija (2009): Zemljevidi vmesnosti: eseji o evropski kulturi in identiteti po koncu hladne vojne. Ljubljana: Sophia.
- Volcic, Zala (ur.), Mark Andrejevic (ur.) (2016): Commercial Nationalism: Selling the Nation and Nationalizing the Sell. (Palgrave Studies in Communication for Social Change). Basingstoke Hampshire UK: Palgrave Macmillan.
- Waldenfels, Bernhard (1998/1990): Der Stachel des Fremden. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Wallerstein, Immanuel (2006/2004). Uvod v analizo svetovnih sistemov. Ljubljana: *cf.
- Welsch, Wolfgang (1999): Transculturality – the Puzzling Form of Cultures Today. V: Mike Featherstone (ur.) in Scott Lash (ur.) Spaces of Culture: City, Nation, World, 194–213. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Welsch, Wolfgang (2000): Transkulturalität. Zwischen Globalisierung und Partikularisierung. Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache. Intercultural German Studies, (26. zvezek), 327–351. München: Iudicium Verlag.
- Welsch, Wolfgang (2017). Transkulturalität. Realität – Geschichte – Aufgabe. Wien: new academic press.
- Zadel, Maja (2017): Obmejna območja ter transkulturne in hibridne identitete: teoretski pregled in študija primera slovenske Istre. V: Milan Bufon, Meje in obmejne skupnosti na Slovenskem. 391–413. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales.

VIRI

- CRP-Infotec (2019): Die Mitgliedstaaten der Vereinten Nationen. Dostopno prek <https://crp-infotec.de/uno-mitgliedstaaten-alphabetisch/>, 14. 2. 2020.
- Haderlap, Maja (2012/2011): Angel pozabe. Ljubljana: Litera; Celovec: Drava.
- Ukom – Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje (2020): Znamka Slovenije: I feel Slovenia. Dostopno prek <https://www.gov.si teme/znamka-slovenije-i-feel-slovenia/>, 23. 3. 2020.